

VALLÁSLÉLEKTANI ISMERETEK JELENTŐSÉGE A HOMILETIKÁBAN

Leon Fendt német teológus megállapítja, hogy a prédikációban a retorika csak akkor jöhet segítségünkre, ha az alábbi eredmények megvalósításához segít hozzá.

a) ha a prédikáció az evangéliumhoz emel; b) ha felkelti a hallgatóságban az értelmi bekapcsolódást és hatást gyakorol az akaratra; c) ha megmozgatja a képzelőerőt (fantáziát); d) ha étellel tölti meg az érzelmeket; e) ha fokozatosan felkelti az érdeklődést minden jelenlevőben; f) ha a beszéd rendszeres és a szónok magatartása ünnepléses, és g) ha a prédikáció nem nagyon hosszú, de nem is túl rövid.

A prédikáció biblicitását is hangsúlyozza Leon Fendt, és a lelkésznek a következőket ajánlja: „Bibliából indulj ki, és a Bibliához érkezzél meg, a textust e két pont között bontsd részeire hallgatóid számára.“ Ezen az úton járva a lelkész sohasem tévedhet el az ún. „modernség“ útvesztőiben.*

A lelkésznek teológiai felkészültsége mellett tájékozottnak kell lennie a homiletika legújabb eredményeiben is, mert ezáltal jobban megértheti hivatását, melyet e téren ki kell fejtenie szolgálata rendjén. Magától értetődik, minden lelkésznek feladata, hogy minél részletesebben és közelebbről ismerje meg híveinek életét, vallásos megnyilatkozásait és azokat a módokat, ahogyan vallásosságukat megélik.

Egyházunk Szervezeti Szabályzatának 50. szakasza szerint: „A lelkész köteles a szokásos hétköznapi, valamint vasárnapi és más ünnepnapi istentiszteleteket könyörgéssel, az evangélium hirdetésével és az úrvacsora kiszolgáltatásával az egyházi rendtartások szerint a templom és a szószék méltóságához illő tisztelettel és készültséggel a gyülekezet műveltségi fokozatához alkalmazkodva, keresztény vallásos érzületet erősítő, a hitbeli meggyőződést építő módon végezni. Bárminő alkalmából mondandó imádságra, egyházi beszédre s általában mindennemű ágendákra készüljön előre, nehogy az evangéliummal s az ezen alapuló unitárius vallás hitelveivel ellenkezőket hirdessen.“ A fentiekhez az alábbi kiegészítéseket fűzzük: az unitárius lelkésznek, hogy a fenti követelményeknek mindenkor eleget tudjon tenni, ismernie kell hívei lelki életét, vallásos magatartásuk megnyilatkozásainak milyenségét, mert csak ezek ismeretében töltheti be hivatását. Hívei lelki életének feltárása által olyan gazdag anyagot gyűjthet, amelyet az egyházi beszéd

* Homiletik (1970)

megírásánál igen hasznosan tud felhasználni. Voltak századok, amikor a lelkész különböző egyéb elfoglaltsága miatt jóformán alig ismerte híveit, így szó sem lehetett arról, hogy időt szakítson lelki világukba való bepillantásra. Ezért beszélhetünk időszakokról, amikor a szószék mérföldnyi távolságra került az imádkozó gyülekezettől, mert igen gyakran olyan prédikációk hangzottak el, melyeknek kevés kapcsolatuk volt a gyülekezet tagjaival.

A valláslélektan mozdította ki a holtpontból ezt az állapotot és mutatta meg a XIX. és XX. század lelkészenek, miszerint az evangélium örök időszerűségét a ma emberének lelki életéhez kell irányítani és igazítani, hogy szólni tudjon egyaránt az egyház minden tagjához. E célt csak úgy érhetjük el, ha egyénenként és általánosságban ismerjük gyülekezetünk tagjainak lelki életét a maga reális megnyilatkozásaiban. Hosszú ideig a vallásos ember lelki életének vizsgálata az absztrakt analízisek anyagát képezte. Csak a múlt század utolsó évtizedeiben kezdtek kutatni a lélek megnyilatkozásait és alakult ki a lélektan önálló ága: a valláslélektan, amely mélyebbre hatolt a hívő ember magatartásának elemzésében.

A valláslélektan feltárta a lélek egész komplexitását és igyekezett megismerni a vallásos embert minden megnyilvánulásában. Ha a lelkész az a nemes cél irányítja, hogy minél mélyebbre hatoljon hívei lelki világának mélyére, annak titkaiba, eljut oda, hogy teljesebben és világosabban fogja ismerni az emberi lélek csodálatos mezejét.

Ha valakinek, úgy — felfogásunk szerint — minden igehirdetőnek, de különösen az unitárius lelkésznek, erre óriási szüksége van, mert egész tevékenységének központjában a szószék áll, ahonnan szól a gyülekezethez. Szolgálatá azonban csak akkor eredményes, ha ismeri híveinek lelki világát, és ennek tudatában készíti el vasárnapról vasárnapra egyházi beszédeit. Felfogásunk szerint a *prédikáció fő célja* a közvetlen *meggyőzés*, a lelki *építés*, a közösségi életre való *buzdítás*, továbbá a vallásos érzület erősítése és a hitbeli meggyőződés *elmélyítése*. Mindezek megvalósítása alapos valláslélektani ismeretek nélkül elképzelhetetlen. Egyetlen egyház lelkésze sem tud eredményes szószéki szolgálatot végezni, ha a fenti követelményeket nem tartja szem előtt. Felfogásunk szerint Jézus meghagyását, hogy: „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes“, csak úgy tudja a lelkész hívei lelki életében tudatosítani, ha közelről és teljes őszinteséggel ismeri hallgatóinak vallásos gondolkozását és lelki világának rejtett titkait. A lelkésznek ezért ismernie kell a hívek lelki életének vallásos vonatkozásait; ezt pedig a pásztoráció útján szerezheti meg, mert ilyenkor tárulnak ki a szívek, és lesz nyilvánvalóvá az a belső rejtett lelki élet, mely felfogásunk szerint Isten állandó jelenlétének megnyilatkozása a lélekben. Ezek a rendkívüli vagy naponként jelentkező lelki megnyilatkozások feltárják a lelkész előtt a lélekben lezajló értelmi, érzelmi és akaratí folyamatot. Ugyanakkor hozzásegítik, hogy a sok különböző lelkiállattól kialakítsa azt az egységes képet, mely gyülekezetének vallásos vetületét adja a változó évek és napok sokféle külső és belső behatásai között. Egyben hozzásegítik a különböző megnyilatkozások jobb, teljesebb megértéséhez, amely nélkül nem lehet a gyülekezethez eredményesen szólni. Ezért a jelen és jövő számára a lelkész úgy kell a teológiai intézetben szolgálatára felkészíteni, hogy tevékenységének köz-

pontjában hívei vallásos szükségletének, lelki életének megismerése és megértése álljon. Jézus, a Názáreti Mester kell hogy örök tanítónk és példánk legyen e feladat sikeres megvalósításában. Az ő tanításai mindig hallgatói lelki szükségéit elégítették ki, mert mélyen ismerte azoknak lelki világát, akik hozzá mentek, és Őt keresték.

N. Terchilá szerint Jézust mint egy csodálatos kertészt követték és hallgatták, mert ismervén az emberi lélek minden tulajdonságát, úgy hirdette az evangéliumot, hogy az emberi szívből a nemes hajtások szök-
kentek termésbe, kigyomlálván a konkolyt a lélek talajából. Ilyen ker-
tésznek kell lennie a prédikátornak, hogy ismerve a lélekben növekedő
hajtásokat, a nemeseket fejlődni, tökéletesedni segítse, a vadhajtásokat
nyesegesse, hogy csak a jó és nemes bontakozzék ki. Csak ha így cselek-
szik, tudja a lelkész betölteni hiánytalanul hivatását és tud eligazodni
a gyülekezet sokrétű lelki világában, ahol mindenki a lélek üdvösségét
keresi az istenfiúság megélésében.

G. Rubeau francia pszichológus állítja, hogy nagyon nehéz az ember
lelki világának megismerése, mert minden egyén egy rejtett világot
zár magába, és a vallásos megnyilatkozások milyenségének, minőségé-
nek, okainak megközelítése a legnehezebb feladatok egyike. Pedig ha
a lelkész ezt a megnyilatkozást, melynek alapja a kölcsönös bizalom a
hívek részéről, nem tudja elnyerni, teljes szolgálatot a szószéken soha-
sem fog tudni végezni. Rubeau *Bevezetés a lélektanba** című művében
már 1926-ban rámutatott arra, hogy hatalmas ismerettel kell rendel-
keznie a lélektan terén annak, aki az ember lelkéhez akar közeledni,
különösképpen ami a módszereket illeti, hogy minden egyes egyén lelki
világát megközelítse. Rubeau fenti megállapítása vonatkozik a prédikációra
is. A lelkész gyülekezetén belül igyekezzék híveinek pszichofizikai álla-
potát is megismerni, mert egészen más a hívek lelki magatartása a prédi-
káció előtt és után, és egészen más lesz esetleg a legközelebbi szolgálat
alkalmából. Állandóan hullámozik, változik minden egyén lelki életének
vallásossága, egyszer mélyebb, máskor közömbös; és ez a tény állandóan
kell hogy érdekelje a jó szónokot. A lelkésznek különböző korú hívei
vannak, akiknek érzelmi, gondolati és akarat világa különbözik egy-
mástól. Mi akkor lépünk be a vallásos ember lelki világába, amikor
a személyiség kialakulása befejeződött és a hívőben kialakult az a vallás-
erkölcsi személyiség, akinek hivatását Jézus így hagyta ránk: „Amit
akartok azért, hogy az emberek tiveletek cselekedjenek, mindazt ti is
úgy cselekedjétek azokkal“ (Mt 7,12). Az idézett evangéliumi rész elénk
vetíti azt a jézusi embert, akinek tudatában az érzelem, akarat és cselek-
vés harmonikus egységben bontakozik ki, a keresztény erények feltét-
len gyakorlásában, Isten országának építésében és a gyülekezet imád-
kozó közösségében.

Albert Blanc rámutat arra, hogy a valláslélektan gazdag eligazítást
ad a ma lelkészének prédikátori munkájában, hozzásegíti a vallásos
lélek megismeréséhez és ahhoz, hogy mint lelkész, miként viszonyuljon
a vallásos magatartásokhoz, még akkor is, ha a jelen pillanatban sok
lelki megnyilatkozást e tudományág nem tud megmagyarázni.**

* *Introduction dans la psychologie*. Paris, 1926, 301.

** *Psychology: A study of science*. 1959.

Nagy eredménye a valláslélektannak, hogy a lelkész segítségére siet, és utat próbál mutatni, melyen járnia lehet. A valláslélektan segíti a lelkészt az egyházi beszéd elkészítésénél, midőn rendelkezésére bocsátja az elmúlt évtizedek lélektani kutatásainak gazdag eredményeit. A lélektan felszínre hozta az emberi lélek ezerféle tulajdonságait. Ismerjük a vallásos ember szokásait, adottságait, temperamentumát és a különböző jellemek és típusok sokféleségét, amelyek kialakításában igen nagy szerepet tölt be a katekizáció és a valláserkölcsei nevelés is. A jó és nemes adottságok, tulajdonságok és a jellem kialakulásában a lelkésznek igen nagy felelőssége van hívei iránt: a vallás igazságait úgy kell felhasználnia prédikációjában, hogy „az teremjen ezer annyit“ a vallásos lélekben. Igen nagy szerepe van a prédikáció megírásánál a hívek képzelőereje és tehetsége felmérésének, mert ezek segítségével a vallásos lelket visszavezetheti a múltba, és képessé tudja tenni arra, hogy a múltat összehasonlítsa a jelennel. A vallásos ember típusainak és temperamentumának megismerése a legnehezebb feladatok egyike a protestáns lelkész számára, mert nem áll rendelkezésre olyan közvetlen út vagy lehetőség, mint más egyházaknál, ahol pl. a gyónás által a hívek legmegrázóbb lelki szenvedéseiket is őszintén megvallják a papjuknak, akik így gyakran teljes uralmat gyakorolhatnak a lelkek felett. A protestáns lelkésznek komoly lélektani ismeretekkel kell rendelkeznie, hogy azokat a gyakorlatban okosan felhasználva, erősítse önmagában a pásztoráció támasztotta felelősséget és hirdesse prédikációjában a jézusi evangélium örök igazságait. Elméleti szempontból a lelkésznek nagy felelőssége van abban is, hogy úgy tudja a prédikációt megírni, miszerint hallgatói figyelmét mintegy fókuszban, állandóan egybefogva tartsa, hogy tanítása a lélekbe hullva, ott meg is maradjon hosszú ideig. A figyelem állandó ébrentartása azonban nem könnyű feladat. A lélektan ismerője tudja, hogy úgy az értelem, mint az érzelmek hosszasan igénybe vévése a legerősebb fizikai adottsággal rendelkező híveket is kifárasztja. Sokan a lelkészek közül ezt nem veszik figyelembe, pedig ha egy kis szünetet, egy egyszerű gesztust vagy a hanghordozásban több színezést alkalmaznának, sokkal jobb eredményt tudnának felmutatni. Ma a hívek optimális ritmusban való tartásáról kell beszélnünk, hogy e ritmus által a figyelem állandósuljon és az akarati elhatározás, mely nagyon lassan jön létre, végre is a mindennapi életben jézusi cselekedetekben öltön testet.

Igen fontosnak tartjuk, hogy a lelkész gyülekezetében igyekezzék megismerni minden egyes hívét. Csak így tudja ugyanis irányítani vallásos életüket, sohasem feledve, hogy a felnőtt embernek már kialakult vallásos képzete van, és a felnőtt már sokkal kevesebbet foglalkozik vallásos hitének alakításával, mert ezt ő valami befejezett valóságnak érzi lelkében, mellyel foglalkozni talán nem is szükséges. E felismerés hangsúlyozottan kötelezi a lelkészt, hogy ezt a befejezettnek vélt valóságot prédikációja által minden egyes alkalommal új életre serkentse, az evangélium forrásvizével felüdítse.

A vallásos lélekben az érzelmek ezerszínű formái bukkannak fel. A lelkésznek jól kell ismernie az ezen érzelmek mögött meghúzódó valóságos világot, mert igen gyakran ezek az érzelmek hamis álarcba öltözve jutnak kifejezésre. Gondoljunk csak Júdásra. Úgy tett végig, mintha sem-

míről sem tudna, amit a Mester ellen szőtt. Ő maga kérdezi Jézustól: „Meggzóalván Júdás is, aki elárulja vala őt, monda: Én vagyok-e az, Mester? Monda néki: Te mondád“ (Mt 26,25). Júdás tehát úgy viselkedik, mintha semmit se készölne Jézus ellen tenni, van bátorsága kérdést intézni hozzá, hogy ezáltal félrevezesse a tanítványokat és magát Jézust is. Micsoda ravaszság lakozott lelkében, a nyelvén pedig a félrevezetés hangzik, eszében az árulás gondolata, és szavaival leplezni próbálja bűneit. Viselkedése nem különbözött a többi tanítványétól, szavai is ugyanazok, csak szavai mögött ott rejtözött az árulás ténye. „Érzelmekben farkas volt, de bárány hangján próbálta leplezni önmagát“ és súlyos bűnét. Itt jön ismét a valláslélektan a lelkész segítségére, amikor hozzásegíti a hívek igazi vallásos érzelmének felismeréséhez, hogy a nemes, a jó, a szép lelki vonásokat-érzelmeket segítse diadalra jutni, hogy a belső rejtettségből ne a negatív érzelmek, hanem a jó szándékok törjenek napfényre. Ha jó megfigyelőképességgel rendelkezik a lelkész, akkor már gyökereiben elfojthatja ezeket a hamis vágyakat, idejében közbeléphet azért, hogy az ártalmas érzelmek helyét a lelki egyensúly foglalja el, és a vallásos embert hozzásegítse az erős önuralomhoz. Ezért kell ismernie a lelkésznek a vallásos lélek struktúráját, felépítését, pontosan tudnia azt, hogy hívei számára mit jelent a vallás, a hit, a gyülekezet. E téren még sokat kell tennünk, hogy az egoizmust kiegészítve a szívekből, végre odajussunk, miszerint az egész vallásos életet a két nagy parancsolat hassa át: szeresd az Istent, és szeresd felebarátodat, mint önmagadat. Valljuk, hogy a vallásnak, az egyháznak ma a legfontosabb feladata küzdeni az egoizmus minden maradványa ellen, és győzelemre vinni mind a gyülekezet, mind az egyén életében a jézusi szeretetet. Ezt a feladatot világosan kell látnia minden lelkésznek, amikor a szeretetben élő keresztény embertípust akarjuk megvalósítani.

A valláslélektan azt is felfedezte, hogy ha az egyén lelki beteg, vallásos megnyilatkozása is igen gyakran patológikus jellegű. A lelkésznek ismernie kell a beteges vallási elhajlások mibenlétét, hogy a pontos diagnózis birtokában, az evangélium segítségével, a vallásos lélek gyógyulásához ő is hozzájáruljon. Mi a gyökere a beteg lelki megnyilatkozásoknak? A legtöbb egyház egy szóval válaszol a kérdésre: a bűn. Unitárius felfogásunk szerint: az erkölcsi normák megszegése, így a lelkész nemcsak Isten országának hirdetője kell hogy legyen, hanem rendelkeznie kell lélektani ismeretekkel is, hogy a különböző lelki elferdülések esetében (mint pl. a mánia, bigotizmus stb.) tudjon prédikációjában e kérdéseket illetően is állást foglalni.

A homiletika tárgykörében felvázolt ismeretek hozzásegítik a lelkészt, hogy prédikációjában úgy tájékozódjék, miszerint hallgatóival a legközvetlenebb kapcsolatba kerüljön, és az igazi lelki épülést, a vallásos érzület erősítését, a hitbéli meggyözödést mélyítse el az unitárius vallásos lélekben. Ezért ha a lelkész azt akarja, hogy a szószéken mint szívesen hallgatott és tiszteletben álló vezetőjét lássa és kövesse gyülekezete, sohase feledje, miszerint ennek egyik legfontosabb feltétele a valláslélektan által nyújtott gazdag segítség, annak minél teljesebb felhasználása.

Megállapítottuk, hogy az unitárius prédikáció célja a közvetlen meggyözés, a lelki építés, a gyülekezeti életre való buzdítás. Azt is hang-

súlyoztuk, hogy az evangélium örök igazságait a ma vallásos emberének lelki szükségleteihez kell igazítani, melynek jelentőségét minden egyház felismerte. Életünk mai valóságait a prédikátornak sem szabad figyelmen kívül hagynia, hogy a vallásos lélek szükségletére új formában úgy tudjon válaszolni, hogy az a hívek lelki vágyait és óhajait teljes mértékben elégítse ki.*

Dr. IZSAK VILMOS

* Részlet *A valláslélektan jelentősége az unitárius gyakorlati teológiában* c. teológiai doktori értekezés V. fejezetéből.

SZENCI MOLNÁR ALBERTRE GONDOLUNK . . .

Két város között a Német Demokratikus Köztársaságban az új autós-trádán 100 km-es sebességgel robogott a gépkocsink. Egy-egy falu, város, torony, várfok úgy maradt el kétoldalt, hogy csak a tekintetünk fordulhatott feléje, a fejünk már nem. Szemből erős szél fújt. Néha lőkészerűen támadott, kitépte a csomagborító ponyvánkat, csattogtatta a szabadult szíjazatot, ablakunk szűk részén befütyült, bizonytalanná tette járművünk haladását. Módszerűen ingerelt minket, hogy nem mehetünk „csak“ száz kilométeres gyorsasággal.

És én akkor rájuk gondoltam, a XVI. századi vándor elődeinkre, akik tudományhajszoló szent hevületükben egykor elvetődtek erre a tájra. *Milyen ellenszélben kellett nekik haladniok!* Felszedelőzködtek valamelyik poros erdélyi városból, faluból, csatlakoztak a kereskedő karavánokhoz, legtöbbször gyalog, vagy jobb esetben döcögős tengelyen, elképesztően rossz utakon mentek messzi észak felé, az ország peremvidékei felé kerülve el a törökmegszállta helyeket, közben fejszével a kézben védeni kellett rablók, fosztogatók ellen az életet, a pénzt, az ételmet, állandó veszedelemben, alig pihenve, több hetes-hónapos vándorlás után érkeztek el Wittenbergbe, Heidelbergbe, Strasbourgba vagy valamelyik nyugati város egyetemére. És ott pénz, támogatás nélkül, munkából, a gazdagoknak végzett szolgálati díjakból tartották fenn életüket. *Ezek voltak ám a hősök! Ezek voltak bátor emberek!* Nemcsak átfutottak a tájon, de felsebzett, rogyanó lábukkal mérték meg a távolságot, magasságokat és mélységeket.

Vándor elődeink között voltak olyanok, akik 35 évesen (Dávid Ferenc), olyan is, aki 16 évesen (Szenci Molnár Albert) indult neki a távoli országoknak. Olyan is volt, akit az *ellenszél* hamar visszatérített, elcsüggesztett, és olyan is volt, aki *öregdiákként* ment egyik egyetemről a másikra, s egész fiatal életét a több tudomány megszerzésére áldozta. Ez utóbbira szembetűnő hazai példa Szenci Molnár Albert, akire születése 400. éves évfordulója alkalmából mi is emlékezni kívánunk.

Ő a rubrikai nyilvántartás szerint nem volt unitárius. Arról sincs tudomásunk, hogy unitárius kortársaival közös frontot alkotott volna a kultúra terjesztésében vagy a vallásos élet építésében. Kálvin-követő, fordító volt. De egyéniségében ott van a legszembetűnőbb unitárius vonás: a *türelmesség*, írásaiban: a *haladó szellem*. Apai ágon székely származású volt. Hogy honnan indult el vándorútjára az apja, nincs